

A SZOMOLÁNYI ÜTKÖZET.¹⁾

— 1704 május 28. —

Gr. Heister cs. tábornagy, midőn 1704 april 15-én Komáromhoz feljöve, felhozá magával Pálffy bánt is, kinek semmirekellő horvátjai magok között «öszveháborodván», rablott prédájokkal már legnagyobb részt visszatakarodának, vagy útban voltak hazájokba; ²⁾ csak holmi zsoldosság, rácz és labancz, tekergett még mellette. A reguláris német hadat azonban Heister jóformán mind Komáromba gyűjtötte; mint a cs. kir. főhaditanácsnak — Tatából apr. 15-én — jelenté, oly czélből, hogy 1. a Csallóközt a kuruczoktól kitisztítsa s így Pozsony városát a fenyegető megrohanástól megmentse; 2. hogy a már agonizáló Érsek-Újvár és Nyitra várakat élelemmel, friss néppel megsegítse. Pozsonyba, b. Ritschan helyébe, Tramp dán tábornokkal, Virmond és Viard ezredeseket küldé a Somorja ellen tervezett vízi expeditióra; Ritschant pedig Morvába rendelé, hogy az itt összegyűjtött fölkelő dandárról a vlárai szoroson, az ő csallóközi hadműködésével egyidejűleg, törjön a Vág felső völgyébe és a már szintén erősen szorongatott Trencsény várát az ostromzárlat alól mentse föl. Komáromba érkezte után ötöd-hatod napra meg is kezdődött e combinált had-

¹⁾ Mutatványúl *Thaly Kálmán*nak a magy. tud. Akadémia kiadásában megjelenő «*A gróf Bercsényi-család*» cz. történelmi műve sajtó alatt levő harmadik kötetéből. Szerk.

²⁾ L. *Pálffy*nak Komáromból apr. 22-én Széchenyi érsekhez intézett levelét, Millernél, 193—194. l. «Másképen is, ezen horvátság csak alkalmatlankodott: azért jobbnak ítéltém visszaeresztenem», — írja a bán maga.

művelet minden oldalról a megoszlott táború Bercsényi gróf ellen, a ki ezeket előrelátva, segítséget kért a fejedelemtől. Rákóczi Károlyt utasította, hogy a Dunántúlról hazaoszlott lovas csapatait túl a Tiszán mielőbb összegyűjtven, siessen föl Bercsényi mellé.¹⁾

Heister először is az érsekújvári zárlatot szétrobbantván, élelmet vetett az erősségbe, s a körül fekvő helységeket: Udvardot, Szímót, Naszvadot, Keszit, Kamocsát, stb. rabló ráczaival fölégetteté. Ugyanekkor Pozsonyból is megindult a vízi expedíció Püspöki és Somorja ellen. Tramp tábornok dragonyos-ezredével a szárazon, Virmond és Viard az ágyúkkal, tetemes gyalogsággal s pozsonyi polgárőrséggel hajókkal indulának alá apr. 20-án, s a püspöki sánzból a kurucz hajdút kiriasztották. De Bercsényi, e hírt meghallva, a nagymagyari hídon át és a Csallóközből Pekryvel s Ocskayval hirtelen oly erőt küldé rájuk, hogy Viardék Püspökinél 21-én véresen megverettek. Latour alezredese mellett négy kapitány, több kisebb tiszt s 334 köznémet és sok pozsonyi polgár holtteste borítá a visszafoglalt s részben levont sáncz környékét s még vagy 70 a Dunába veszett, kiknek fegyvereit a kuruczok halászgatták ki. Bercsényi azonban e diadal után, egyrészről Heisternek, Pálffynek Komáromból, s másrészről Trampnak Pozsony felől előnyomulását látván: a somorjai és seprősi révek hajóit a nádasokba rejtetve, Somogyi Ferencz és Lóczy Endre hadait, — nehogy a két ellenség közé szorúljanak, — a magyari hídon át magához Födemesre voná. Pekryvel, Ocskayval ellenben egyre csapkodtatott a komáromi Csallóközbe, hol a gútai sánczot a németek megszállották. Gróf Pekryt — apr. 26-iki levelében — újra dicséri: «Hitemre, vitéz ember; az hadak halálban szeretik, átaljában mindenek azt mondják: «Csak látjuk, többet tud ez s jobban rendel mindent Károlinál!» És ajánlja: *ezt*, s ne Károlyt küldje a fejedelem Erdélybe tábornokul: «Ösmeri öcsém Forgách uram; bán uram helyett is commendérozott egy campániában». — Pekry valóban vitéz katona volt, hanem megférhetetlen természetű fondorkodó

April 28-án Pekry tábornokot Bercsényi ismét Komárom felé indítá portázni Ocskayval, Somogyival, 1000 lovassal és 500 gya-

¹⁾ *Rákóczi Emlékiratai.*

loggal. Szerencsétlenségökre a Császtva vize mellett Nyárasdnál, Heister főtáborra jöve szembe velök. Az előljárót, Somogyit, a ráczok Ocskayra hajtották; ez visszaűzte, de mind nagyobb erő érkezvén, őt is megtolták és Pekryre nyomták. A tábornok vitézül forgolódott: megfordítá a ráczot, s rákergette a németekre; a németek sortüzet adának, ám a kurucz kiállta, s most Pekry rajta vitte a lovast a németre. De míg ő az elejével harczolna, a hátulja megszaladt, Nagy-Magyar felé. Bercsényi a lövöldözésre a révpart-hoz rohanván, kilencz ágyúját felvonatta s lövetni kezdé a németet, melynek most már a gyalogja és 12 ágyúja is ideérkezett s úgy lövöldöztek egymásra. Pekry a rohamban maga két németet vágott le, de egy harmadik a czombjába lőtt. A tábornok megingott, hanem ellenfelét pisztolylyal még lelőtte. Erre egy nagy vizes ároknak szoritották; szerencséjére, Bercsényinek egy jó paripáján ült: keresztülugratott, megmenekült, — a németek nem bírták követni. Bercsényi pedig maga is gyalog szállván, hajdúságával sortüzeket adatott, elpuskázta s taraczkjaival ellövette onnan a németet. Így azután áthozhatta a megabajgatott hadat a Duna-ágon, a gütöri révből érkezett 500 hajdúval együtt, — azonban egy pár száz mégis odarekedt s elszéljédt a berkekben. Kemény nap volt ez! Bercsényi este a nagymagyar révből Födemesre menvén, innét írja apr. 29-én, esti nyolcz órakor, nagy fáradtan, Rákóczinak: «Nem sok kárral megtartottam az hajdúságot, de estve szél fogott az erdőn, berken. Nem volt mit tennem: most éjtszaka elhozattam az ágyúkat is, — ihon hozzák utánam. Hagytam lovas hadat is még vissza vigyázóban; magam megszállék, hogy Ngodnak ír hassak. *Ma sem volt egy falat az számban.* Pekry uramnak el kellett menni: mert nem bírta az lábát az lövés miatt, noha meg nem járta (a golyó)». Hadából sok elment; alig volt táborában 3000-ed magával. A németet, a melylyel harczolt, 5000-nek ítélte, — ott szállt táborba csak közel, a vizen túl, az érsekújvári Duna-ág jobb partján, Nagy-Magyar s Püspöki között; és mivel Bercsényi a magyarai hidat elszedette: Heister Pozsonyból kész hidat hozatván le, május első napjaiban átkötteté Vereknénél a Kis-Dunát.

E fenyegető helyzetben Bercsényinek mindent el kellett követnie, hogy megoszlott táborát szaporítsa. Károlyi még föl nem érkezvén, kénytelen volt a fehér-hegyaljai városokban, Szent-

György, Bazin, Modor és Nagy-Szombatban állomásozó Ottlyk-dandárt táborába, Majtényhoz rendelni. Ottlyk, ki némi csekély számú hajdút hagyott a városok őrzésére, 16 lovas-századdal és 2000 fegyveres tót paraszttal május 1-én este érkezett a táborra. Itt s ekkor vett a fővezér sürgős tudósítást Trencsény városa és a vár-zárlat parancsnokától, Winkler ezredestől, hogy biztos értesülése szerint Ritschan apr. 28-án Morva szélére, Brunóhoz jött, ott 12,000-nyi haddal áll s Trencsény felé akar kicsapni, hogy e várat fölmentse. Winkler és társai tehát gyors segílyt kértek. Ám Bercsényi nem volt azon helyzetben, hogy küldhessen. Ritschan május 3-án csakugyan beütött 4000 reguláris haddal s egy csoport morvai pórral; Winkler, Luzsinszky, Tornallyay a szorosokon eleibe állának: de csekély erejükkel föl nem tartóztathatván, Nemsováig s másnap Vág-Újhelyig hátráltak előtte, hol a Szakolczáról jövő Ordódyval egyesülének. Trencsény városát, az ellenséges vár ágyúi alatt s az előnyomuló ellenség között meg nem tarthatták, kiüríték. Ekkép az ostromlott vár szabaddá lön, s a város is elveszett. Ritschan élelmet és friss őrséget vetvén belé, pár napi pihe-nés után a Vág mentén kezdett alá nyomulni, mindenütt égettetve, dúlatva. Fölperzselé Vág-Újhelyt, Miavát, és velök még vagy húsz falvat; azután az őrség nélkül talált Szakolczát megszállá. E város körfalait a németek későbbben, de még e nyár folyamán, lebontatták: nehogy ismét, Morva veszedelmére, kurucz fészek váljék belőle. Szakolcza utóbb szabad kereskedelmi helylyé nyilvánított s mindkét hadviselő fel salva-guardiát tart vala benne.

Mialatt ezek odafönt történtek: egyidejűleg Heister és Pálffy is támadólag léptek föl. Károlyi levelét május 4-én vevé Bercsényi, hogy ez nap estve beérkezik a tiszántúliak előcsapatával, 800 lovas-sal Mocsonokra. A többi had (összesen 3—4000) még hátra volt s apróbb osztályokban vala érkezendő. Bercsényi, hogy Károlynak nagyhírű segítsége többnek lássék az ellenség előtt: stratagemmához nyúlt; nyolcz lovas-századot kiszöktetett táborából az éjjel, a kik őt a semptei hídnál megvárják, és ugyane hidat őrző pórokat is magokhoz véve, együtt vonúljanak be 5-én a majtényi táborra: már hogy mint tiszántúli had. Azonban Heister tábornagy, — kinek hadereje a Köpcsény felől fölérkezett öcscsének, Hannibálnak, 2000 stájerjével, Pálffy 1000 főnyi maradék-horvátjával, Nádasdy Fe-

rencz 800 labanczával s ráczával most már meghaladá (Ritschanon kívül) a 10,000-et, — kémeitől értesülve vala, hogy Bercsényi tábora, a pár ezer pór fölkelőt nem számítva, mindössze sem több 5000 embernél; bátran támadott tehát, és pedig két oldalról egyszerre. A működés 5-én kezdődött. Bercsényi e napon 2000 válogatott lovassal elküldé Pekryt Vereknye felé, hogy a németek működését szemmel tartsa, s ha lehet, csapja meg. Heister tábora 6-ára virradó egész éjtszaka költözött; 18 ágyú és sok szekér volt vele. Pekry hajnalban beléjük kapott, de reáfelesedvén, Cseklészig üzték. Ez utóbbi helynél a német tábor ketté vált. Pálffy bán a balszárnyyal Szent-Györgynek kanyarodott, s e városból a kis kurucz őrséget, derekas ellentállás után kinyomván, a várost s úgy Bazínt és Modrot 6-án, Nagy-Szombatot pedig 8-án, Leopold császárnak ellentállás nélkül meghódoltatá. A sereg zömével s jobbszárnyával 8000-el pedig Heister Rétéről egyenest Bercsényi táborának tart vala, és Pekryt estve benyomván Szempezre, maga Királyfán szálla meg éjjelre. 7-én hajnalban rajta Szempezzen: de Pekry készen várta, s ellenkezve nyomúldogált előtte. Heister, kegyetlen természetét követve, Szempez városát, Cseklész, Magyar-Bél, Gurab, Diószeg, Majtény, Vág-Szerdahely virágzó magyar helységeket kirabolván, porrá égetteté.

Bercsényi 7-ike hajnalán Szered előtt harczalakzatba rendelé Majtényről ideszállított 4000 főnyi taborát, s kiállott, hogy Heisterrel — a ki Pekryt lassan úzve jött — megverekedjék. «Azonban az had csak zsibajt kezdé, az lovának rosszaságával mentvén maga rosszaságát. Az hajdú is zsibongott.» A fővezér átlátta, hogy ily hangulatú néppel, reguláris had és még hozzá majd kétszeres túlerő ellen, nagyon kockázott dolog volna nyílt ütközetbe bocsátkoznia; szomorúan engedett tehát a kényszernek: általindítá csapatait a balpartra, s «rettenetes keseredetten beszállott az Vágpartra az híd mellé, az vár (Sempte) alatt». Innen nézte búsan, mint ég Szempez és a többi helység, mint pusztít Heister... Tünődött, mit tegyen tovább? «Nekem sánczom itt derék van» — írja — «de gázlóban széltiben átjöhet. Azon volnék, ha valahol megfekszik: ez éjjel rajta menjek; de rettenetes kedvetlen az hadam.» Ezért az ellenséget apró lovas-portákkal csipdeztetve, csak ott álla meg a vár alatt, helyben. 8-án említi: «Az hajdúságom nincs több

ezernél, lovasom öszvességgel lehet 4000; Szent-Pétery csak 600-al érkezett, mondja: több volt ezernél, — mind elszökött. Az német ideszállott Diószeghez ma, az kis mérföld; minden rab (hadi fogoly) azt mondja, hogy igyenesen utánam akar gyünni; én mellőlem pedig hazaszökik az katona. — Az révet itt hiában őrzöm: van gázló; az dombon másként sem maradhat meg az had az (ágyúinak) lövése ellen, — első éjtszaka eloszlik, mint Magyaránál. *Azért még ma elhánjatom az hídát*; magam az lovassal — azon vagyok — körülkerüljek az Ricsánon (a ki ekkor égette Vág-Újhelyt): talám szívet kap az had Isten kegyelme által azon, s reáérkezem, hogy conjungálhatom magamat ismét az bagázsiával s gyaloggal; nem fog azzal bírni az könnyű-lovassa (Heisternek), s nem éri az német Léváig. Csapdozom, az mint lehet.»

Bercsényi úgy tett, a mint itt megírá. A szeredi Vág-hídat 9-én elhánjatva, 10-én táborával megindult s 11-én Czétényről tudósítja az utóhaddal Mocsonoknál hagyott Károlyit, hogy ez nap estve a Garam-hídon túl, Ó-Barsnál fog megszállani, magához vonja Hatvani Szabó Máté érkező ezerét, mely már ma Lévát éri.

Heister máj. 10-ikén csakugyan beszálla Szeredbe és idevoná Pálffy is Nagy-Szombatból. Egész erejével akart Bercsényi ellen menni, kinek hadai megoszlását jól tudta. 11. és 12-én hidászai a semptei híd helyreállításával foglalkoztak; 13-án azután átköltözött az egész tábor, s Károlyi helyére, Mocsonokra telepedik vala.. Bercsényi főereje ekkor Verebéllynél állt. A cs. tábornagy Mocsonokról lovasság fedezete alatt élelmiszereket küldött Nyitra várába, és másnap e visszatérő csapatával Kérnél egyesült. Itt, május 14-én, oly aggasztó tartalmú, váratlan tudósítást vön Heister, mely őt útjában egyszerre megakasztá.

Rákóczi táborával Egertől april végén, — Szólnokról tengeyen szállított hajókkal és hídkészítéshez való szerekkel — Solton alól, Duna-Ordashoz, Imsódhoz érkezvén: a túl a dunai lakosságot újra zászlók alá gyűjtendő, május első napjaiban gr. Forgách Simon tábornokot átköltözteté a Dunán, néhány válogatott lovas-ezreddel s az átmenekült dunántúli tisztekkel és seregmaradványokkal, Sándor László, Ráttky György es Dániel stb. ezeres-kapitányokkal, továbbá a már előbb Solthoz küldött b. Andrassy Istvánnal, mindössze 4000 emberrel. Forgách nagy hírt bocsátott előre minden-

felé, táborba híván az erdőkön bujdosó kuruczot, fegyverfogásra a lakosságot. Özönlött is hozzá a nép mindenfelől, kivált a Bakony és a Somogyság rengetegeiből; sok lézengő kurucz lappangott ezekben. A még főnnálló egyetlen kurucz vár: Simontornya őrsége pedig örömrivalgva fogadá Forgách tábornokot, a ki a Pálffy mellől visszatérő s útjában a Sió-menti lakosságot irtóztatóan gyilkoló, pusztító karlóczai rácz martalóczokat itt érvén, belölök 600-at levágat s a többit széjjelszórja. Majd a Sió-vonatról följebb nyomúlva Forgách, a sűrűn csatlakozókkal úgy fölszaporodék, hogy Székes-Fehérvárt már vagy tízezer emberrel környékezheté meg és szólítá föl a hódolásra. *S az itteni cs. várparancsnok vészkiáltó, segélyt kérő levele volt az, a mi Heister tábornagyot Kéren, május 14-én egyszerre megállítá Léva felé törő útjában.* Határozott parancsa volt ugyanis az udvartól: mindenképfölt a Duna jobbpartjára gondot viselni, nehogy onnan történhető kurucz beütésekkel Bécs környéke nyugtalaníttassék, s a császár még csak vadászni se járhasson ki székvárosából a gonosz rebellesek miatt.

Heister tehát gyalogságát Kérről Suránynak egyenesen Komáromba indítván, maga a lovassal Verebélyig hatolt még, de innét szintén Komáromnak fordúla, hová május 16-án érkezett meg.¹⁾ A mint Heister Verebélytől Komárom felé kezdett visszavonúlni: Bercsényi a legfürgébb lovassággal egész a Dunáig csipdezteté őt. A cs. tábornagnak elhullottak-, elfogottak- s kornyadozóiban vagy ezer emberrel kevesbedett hada ezen expedíciójában; s a Csallóköz oltalmára hátrahagyott Nádasdyn kívül Komáromból Pálffyval is még 1000 főnyit fölküldé a Csallóközön át Pozsonyba, oly utasítással, hogy a pozsonyi helyőrségből erősbítve magát, egyesüljön Ritschanal és foglalkoztassák Bercsényit, míg ő, Heister, a Dunántúl fog működni.

Heisternek valóban komoly oka volt sietni túl a Dunára. Mert e tartomány hazafias népe tömegestől ragadott újra fegyvert, a rácz és horvát bandák rettenetes garázdálkodásai miatt is boszszúra gerjedve. Ezek ugyanis a magyar gyermekeket elevenen

¹⁾ Feldzüge d. Pr. Eugen v. Savoyen, VI. k. 150. l. E hadjáratban, Kőpösdnél fogták el a kuruczok (május 13-án) *Corvini* cs. ezredet és báró *Tolnay Gábor* ítélőmestert. (*Illyés I. diariuma*, 885. l.)

nyáron sütögettek meg, és anyjaiknak enni kellett húsoból, azután ezeket is megölték; a póroknak száját, torkát löporral tömve meg, meggyújtották, «hogy a hasán vetette ki magát a por lángja» és más ily válogatott, pokoli kínzásokat követtek vala el.¹⁾ A nép, a nemesség fegyverre kelt tehát ismét; Bezerédy Imre, Balogh Ádám, Domokos Ferencz, Török István, Bakacs Lukács, Zana György stb. ezeres-kapitányok elősiettek csapataikkal erdei rejtekeikből Forgáchhoz, a ki Pápa alá nyomúlt. Itt egykori tiszt-társra, a nádor unokaöcscse, a hazafias lelkű gr. Esterházy Antal kir. ezredes, — kinek ereiben, anyjáról, Thököly-vér folyt, — mint várúr és főkapitány vala a várban, 400 némettel; s régi barátját, mint már kurucz tábornokot meglátván: kaput tárt előtte és örségével együtt maga is kuruczczá lön. Forgách egy dandárral Esterházyt Csikvár környékére — Fehérvár és Veszprém közé — rendelve, maga a fősereggel Sárvárt, majd Kapuvárt megvevé, melynek táján a Bercsényitől Seprős felé átküldött Goda István csatlakozék hozzá. Előjövének gr. Esterházy Dániel és b. Cziráky László, Benkő Ferencz, Fodor László s más Rábán-túli főtisztek is; a nemesség fegyvert fogott, úgy, hogy a Csepregtől Kőszegig, Német-Keresztúrtól Sopronyig fölcsapkodó Forgách június elejére már 25,000 főnyi, csaknem mind dunántúli igen szép hadsereggel bírt. Példás rendet, fegyelmet tartott, nem úgy, mint Károlyi; s az austriaiak és styriaiakra pátenseket bocsáta: maradjanak nyugton, mert ő nem jött Austria, Styria pusztítására. Szigorú rendtartását mindenütt dicsérik vala. Heister e közben Fehérvár táján, lovasberényi birtokán pihent jó sokáig; majd Esterházy Antalt Várpalotától Veszprém felé szorítá, és e várost kegyetlenül kirabol-tatta, fölégeté. Ráczaí a ref. esperest sok száz hívével együtt lemészárolták, s a kath. püspöki székesegyházban egy kanonokot az oltárnál öltek meg, a nagyprépostot, Kecskeméthy Istvánt tíz sebbel megsebesíték s az oltár előtt tüzet rakván, gyermekeket sütöttek, nőket, fejletlen gyermekleányokat becestelenítettek és öltek meg. A Rákóczihoz békealkudozások végett Paksra ment Széchenyi érsek elborzadva jelenté a császárnak a kegyetlen tábornok ez

¹⁾ L. Széchenyi Pál érsek levelezéseit, *Millernél*. Sok más egykorú levél is sorol föl ily irtózatosságot.

irtóztató tetteit, s erélyesen követelé megbüntetését és a parancsnokságtól elmozdítottatását.¹⁾ Ám mindhiába; intették ugyan Heistert: de azért a vezényletben meghagyták.

Forgách hadtestével visszaköltözött ekkor a Rábán, hogy a cs. tábornagnak Pápa táján vagy Győr elején elébe álljon. A dolog döntő ütközetre volt kerüendő. De előbb követnünk kell Bercsényt, a ki még Forgáchot megelőzőleg vívott odaáltal döntő ütközetet, fényes, hatalmas diadalt. Mielőtt azonban ezt vázolnók: az időrend szerint megemlékezünk a békealkudozásokról, s ezekkel párhuzamban egy, Rákóczi életét újabban fenyegetett orvgyilkos merényletről.

A britt Stepney említi követjelentéseiben, hogy az alkudozások ügyei az ő és a békebiztosok minden buzgólkodása mellett is, alig mennek előbbre, — mit ő, sem közbenjáró társa, Hamel-Bruyninx, nem csodál. A cs. udvarnak szándéka ugyanis a kibékülésre nem ösztönte, s a magyaroknak igazuk van, midőn állítják, hogy a fegyvernyugvással Bécsből oly föltételek alatt kínálhatnák meg, melyek csak arra valók, hogy őket s nemzetök jogait kijátszassák.²⁾ Nem csoda tehát, ha Rákóczi — mint fölfogott levelekből

¹⁾ Lásd *ugyanott* Széchenyi fölterjesztéseit, Pálffy és Forgách leveleit, stb.

²⁾ V. ö. ezzel *gr. Bercsényi Miklósnak* *gr. Széchenyi Pál* érsekhez, Szarváról, 1704 június 13-án írott válaszát, melyből egy pár pontot ideiktunk: «Megjövendöltem előre, hogy meglátja Ngod, mihelyt csak szikráját vehetik is (a bécsi ministerek) a tractához való hajlandóságunknak: oly helytelenségeket vetnek elő, kit borzadás nélkül nem is hallhat ember. Palatinus kezdte első az armistitiumot jelenteni, et quidem, *ut maneat arma in stata quo*». Most pedig már a Dunántúlnak átengedését kívánják tőlünk, hogy «azt a megbecsülhetetlen, atyánkfiaival, véreinkkel, számos fegyverünkkel rakott országot, — kinek visszanyeréséért életünket nem szántuk, kik magok életét életünkhöz kapcsolták, — oly simpliciter, sub umbra spei alicuius tractatus et vix umbra sinceritatis necsak labirintusban hagyjuk, hanem a földdel együtt annyi erőt adjunk ellenségünknek, s magunkat, fegyverünket fogyasztszuk. Kérem Ngodat, micsoda lelkiismerettel ajánlhatná ezt ellenségének is Ngod? *Hiszen, consolatiónkra, becületünkre es securitásunkra való punctumot egyet sem látok benne*; az tractatusnak kime-netelit pedig ki jövendölheti meg hitelesen? — Mutavit Heister rerum faciem? quo jussu? qua licentia? nem kérdem. *Provocavit atrocitas iram*

kiderül, — a bajor-francia hadsereggel Bécs alatt leendő egyesülésben veti minden reményét; a mi könnyen be is teljesedhetik. Ugyanis, némely császári ministerek absolut uralmi hajlamokkal bírván, csak színre alkudoznak, titkon ellenben gátolják a magyarokkal való kiegyezést. Az udvarnál oly hatalmas jezsuiták mindent elkövetnek, hogy a magyarokkal béke ne köttessék, hanem fegyverrel győzessenek le: mert féltik Magyarorszáiban törvény ellenére bírt jószágait, miket a kiegyezés esetében elvesztenének. Heister tábornagy pedig — *a ki világi jezsuita* — valamint a többi tábornokok, tüzzel-vassal a háború folytatása mellett működnek, mert így szabadon rabolhatnak, zsákmányolhatnak. Ily körülmények közt nem kárhoztathatni a magyarokat, e népet, a mely immár hetedszer kényszerült fegyvert fogni alkotmányos szabadságai védelmére, ha az alkudozásokban — oly sokszor megcsalva — most már óvatosak. Ehhez járúl, hogy a bécsi udvar, míg a békéről tárgyal s a megbízottak jönnek-mennek: nem áttal egyszersmind a leggyalázatosabb módokhoz folyamodni és a fölkelők fejének életére tör. Nevezetesen — tudatja Stepney, Bécs, 1704 april 12-iki levelében Hedges britt külügyérrel, — bérnyilkosok fogadtattak itt

Dei et vindictam. Dominus est, qui pugnat pro nobis! . . . Causa Deo placuit et arma tuentia causam. Qui nos provocavit ad velle: dabit et posse. Fiat voluntas Domini! Hitemre, nem accrescált spiritusom most, valamint nem decedált akkor, az mikor contemptuose bántak velünk fertelmező írássok s nyomtatások által, s nem is változtatom azt, — az mit Ngod említ-het felőlem, — mert jót kívánok, s az jó: nem jó, ha nem jó. Isten s világ ítélje meg: ha van-é az ilyen propositiókban valami, a mi nem csúf s nem contemptusunkra való?! . . . Soha még hírül sem hallottam ilyen példát, hogy ilyen propositiókkal nyúlhatna ember a tractában. Ha mégis idegen ország volna kezünk alatt és régi contributió vagy mi afféle; de maga tudja az magyar, qui ingreditur activitatem rei. Maga veszejtse magát ily reménytelenül s képtelenül? . . . Micsoda bizodaljunk lehet, édes Ngos Uram, az sinceritásához in tractatu pacis: ha most már ily képtelen inconvenienttiák mutatják magokat? Édes Ngos Uram, régen megmondtam: hagyjanak békét az subtilitásoknak, mert nehéz az Mgos Fejedelmet akármire s akármivel redvenni; s bizony közzülünk is senkiséem örül nemzetünk csúfságának s egyikünk-másikunk veszedelmének. Soha az jónak ellenzője nem voltam: de az jót rosszul csinálni csaknem lehetetlen.» (Archiv. Rákócz. I. oszt. IV. köt. 57—59. ll.)

föl, *Rákóczit fegyverrel vagy méreggel megölni* (« . . . to assassinate or poison him »). Ez pedig korántsem csak afféle gyanítás — folytatja, — hanem kétségtelen valóság: mert az illető felek elég nyomorúltak valának, alávaló műveleteik titkát énnekem is bevallani. (Id. h. 236. l.)

Május 17-iki jelentésében ugyanő megírja azután az eredményt is: mi történt? A Rákóczitól ekkoriban visszaérkezett békebiztosok ketteje, Viza prépost és Okolicsányi Pál beszélték el neki, hogy a fejedelem táborában — valószínűleg Solt alatt, Duna-Ordasnál, hol april 30-ától június 29-éig feküdt, — egy szász hadnagyt fogtak el, a ki vallatás alá vétetvén, megvallá, hogy *magas állású férfiak itt Bécsben bérelték föl őt a fejedelem meggyilkolására*; (« . . . confessed, he had been hired by persons of note here to murder him »). A nép karóba húzta a nyomorúltat. «Ítélje meg Exciád most már» — írja Stepney a külügyérnek, — «hogyan lehessen bizodalma Rákóczinak s a magyar népnek az amnystióban, midőn a békealkudozások folyama alatt ily galádül járnak el ellenök!» (273. l.)

Mint látni fogjuk, a fényes csábításokra nem hajlott Bercsényi személye ellen is nemsokára hasonló gyilkolási terv vétetett fogatba.

* * *

Bercsényi Heister Komáromba távozása után azonnal általküldé Károlyit a lovas hadak nagy részével Sempténél a Vágon, Nagy-Szombat, Modor, Bazín, Szent-György visszahódítására, mely városok önként kaput tárának; Ocskay Lászlót pedig Bokros Pál és Thuróczy Gáspár ezredesekkel a Fehérhegyeken túl a Morva völgyébe rendelé, oly utasítással: vigyázzanak a Szokolczába vonúlt Ritschanra, egyszersmind szólítsák fegyverbe magok mellé e hegységnek igen hű és harczias természetű tót lakosságát, a mely most, Miava, Ó-Tura stb. fölégetéseért dühös volt Ritschan és a morvaiak ellen; Bercsényi tót currenseket is küldött e czélből ama vidék népére, a «*tót Imperium*»-ra, a mint tréfásan nevezgeté. E népnek valóságos félistene volt Ocskay, és Bercsényit — ha brunóczi kiejtéssel pár tót szót szólott hozzájuk, — úgy imádták, hogy majd a lábait csókolták. Felhívására most is ezer számra kaptak vadász-

puskákra, fejszére, kaszára, és sereglének Ocskay mellé: Csak vágják a kurucz urak Ritschant, — majd megmutatják ők is, hogy mit tudnak!...

Bercsényi Pálffy bánnak Pozsonyba küldetéséről hírt kapván, éles eszével tüstént átlátta, hogy az Ritschannal kíván egyesülni; már május 23-kán Kéméndről — hol Esztergom zárata iránt intézkedék, — írja Károlynak: «Érkezvén további confirmáló híreim Pálffy elmenetele végett: reménlem, *talám az a szándéka, hogy valahol Ricsánnal conjungálja magát*»;¹⁾ s ehhez képest, ennek meggátlására utasítá Károlyit és Ocskayt. Ő maga is nyomult a gyalogsággal fölfelé; másnap Köbölkütra szállt. Időközben kezébe jutott Pálffynak egy fölfogott levele. A bán figyelmezteté ebből Ritschan tbkot, hogy mivel a Morva völgyén erősen gyülekeznek a kuruczok: óvakodjék Szakolczától Lévárd felé lemenni Pozsonynak; hanem inkább fordúljon Jablonczáunak, Nádasnak, — ő, Pálffy, Bazínnak menend, és Nagy-Szombatnál egyesülhetnek. Ily tartalmú levelet Pálffy kettőt is küldött, nagyobb biztosság okáért kétféle úton: a Morva mentén és Nagy-Szombat felé, — s ez utóbbit fogták föl, a másik kézhez ment; bizonyos vala, hogy Ritschan így fog cselekedni. Bercsényi tehát utasítá a Szakolczára örködő Ocskayt: vigyázzon Ritschannak minden mozdulatára; ha kijő Szakolczáról: tudósítsa azonnal Károlyit és őt, s a németet engedje a jablonczai szorosútba bemenni, de ennek szélein kétfelől az erdőket puskás, baltás tótokkal rakja meg, maga pedig Bokrossal, Thuróczyval ereszkedjék utána. Károlynak viszont föladatává tűzte Nagy-Szombatban harczkészen állani, Szomolány vára alatt Nádasnál a szoros déli kijáratát őrizni, úgy nemkülönbén Pálffyt Pozsonynál szemmel tartani.

Ő maga 25-én gyalogságával a Nyitra folyó bajesi hídjához szálla, Érsek-Újvár mellé, hogy ezen erősség zárlatát helyreállítsa s a Nyitrán levő elsáncolt hatkerekű malmukat — a melyből táplálkoztak, — elvegye. Ebeczky Istvánt lovas portával beküldötte lármát tenni a vár alá; Szabó Máté hadát s hajdúsága egy részét — négy zászlóaljat — pedig kocsikon még e napon előre, Szeredre

¹⁾ Rákóczi Tár, II. 67—68. l.

indítá. Ugyanekkor vevé Károlyi levelét, Ocskay, Bokros mellékelt tudósításaival és a szintén Ritschanra más oldalról: Miava, Szobotist felől vigyázó Luzsinszky Sándor ezredes iratát. Ez utóbbiak mind azt jelenték, hogy Ritschan készül, de nem jött még ki Szakolczából; Károlyi pedig Pálffynak «költözését» tudatta: nyilván a Csallóközből Pozsonyba. A fővezérnek tehát volt még egy kis ideje Újvárnál. «Itt ma mindeneket rendben hagyok, s ugyan csak — hiszem Istent, — rá érek Ricsánra!» Másnap, 26-kán még beljebb szállott Újvár alá, az ondódi mezőre. «Az malmait bésánczoltatta, majd felégettetem; azt hallom: nincs kész lisztje. Hagyok hadat körülötte» (Újvárnak), — tudatja a fejedelemmel. Károlyinak pedig ugyane napon újból meghagyja: «Ha mi portása erkezik Kglmednek Ricsán felül, tudósítson; *csak szeretném megjatszatni véle itt kinn, amúgy távulról indulva.* Magam is reáérek még, úgy hiszem, az melegére.»

Ritschannak 4000 főnyi reguláris, rendes német hada, 2000 morvai puskása, s hat ágyúja vala. Nagy podgyászvonata, rengeteg málhája: mert maga is, tisztei is még a nejeiket is magokkal hurczolák; volt táborával majdnem 300 asszony s tömérdek szolgál. Összesen, cselédestől, tán 7000-en valának. Több napon át gondosan fölkészülvén, május 26-ika reggelén ott hagyá 200 főnyi őrséggel Szakolczát, és neki a jablonczai szorosnak; — Ocskayék félreálltak előle: engedték bemenni a csapdába. S Károlyit tudósítva, utánaereszkedének csendesen.

Bercsényi az érsekújvári malomerőd ostromát ép eznapi este vére rendelé. A hajdúság vitézül viselé magát; a sáncz bevétellett. A fővezér esti 9 órakor kezdvén levelét írni a fejedelemnek, jelenti ennek folytatásában:

«Szintén, hogy ezt írnam, kezdődött nagy puskázással az malomsáncznak ostromlása; kire nézve kirugaszkodtam (az ondódi táborból), félbenhagyván írásomat, és virradtig (május 27.) oda voltam. *Az Isten kegyelméből vélybe ment, — most is éj. Megtérvén onnét, jöve póstája Károli Uramnak; írja, hogy tegnap este Nádashoz szállott Ricsán; az Szomolyán alatt vagyom. Csak nem érhet ő ma Semptéig: én penig ott leszek ma; az étszaka (28-ára fordulólág) meggyezem Károli Urammal, — nekünk adja Isten!»*

A terv mesterileg volt előkészítve, s pontosan, gyorsan végrehajtva. Bercsényi Újvár alatt zárlatot hagyván, gyalogságát sze-

kerekre ültette,¹⁾ és ügetve neki a sempte-szeredi hídnak, át rajta a Vágon, Nagy-Szombat alá éjfelre s úgy tovább Szomolány felé. Károlyi már itt álla készen lesben, Binyócznál, és midőn 28-ika hajnalán Ritschan tbk. ki akarna bontakozni a nádasi szorosból: a lovassággal arczúl, keményen rajta! A tótok is elkezdettek a hegyekben puskázni. Bercsényi, ki Nagy-Szombattól «ügetve-nyargalva» épen jókor érkezett, — a gyalogságot, a hív hegylakók által kalaúzolva, mellékösvényeken beküldé két felől az erdőbe; s a hajdúk a lejtőkről erősen lövöldöztek Ritschan hadoszlopára, a hol érték. Ez meglepetve, iparkodott volna hátra felé: de utóhadát meg a puskaropogást meghallott Ocskay László, Bokros Pál, Thuróczy támadták meg heves rohammal. A puskas, kaszás tótság ott is vitézül támogatta a kuruczokat, még köveket is görgetve a hegyekről a németek hadvonalaira. Öldöklő, kemény, véres csata fejlett ki, mely egész nap tartott s teljes diadallal végződött.

Ritschan tbk., ha már elég ügyetlen volt a csapdába bemenni, azt meg kell adni néki, hogy rendkívül hátrányossá vált helyzetében a kétségbeesés elszántságával védelmezé magát. Hadainak reguláris része: a gr. Starhemberg, Deutschmeister, Kriechbaum, Jung-Daun, a mecklenburgi (Holstein-Plön) ezredekbeli csapatok, Malzan dán zászlóalja s a Visconti vértés-lovasok vitézül küzdének. Azt csakhamar észrevehé, hogy a főerő az, a mely Nádas felől, arczúl támadt reá; tehát ennek folyton megújuló heves rohamai elül menekülnő: visszafelé igyekezik vala a szorosba, miután Ocskayékkal mégis könnyebben vélt bírhatni. Reggeli 9 óraker a szorulat szűk torkában, a hegy feljárója alá ért, folytonos harcok közt. Utóvédjét a lovasok és a Starhemberg s Deutschmeister gyalog-ezredekbeli csapatok képezték. Ezekre a szűk patak völgy réjtjén Károlyi huszársága oly tüzes rohamot intézett, hogy a vértésüket és dragonyosokat megfutamtatva, a gyalogságra hajtotta. A Starhembergek sortüzeléssel s ágyúzással állították meg a kuruczok rohamát. De ezek ismét megújítván a támadást, — mi közben a hegyoldalokról és erdőkből a hajdúk s tót népfölkelők is egyre puskázták a németeket, — öldöklő, véres harc dühöngött.

¹⁾ Az egykorú *Spangár András*, nagy szombati jezsuita-tanár, krónikája szerint.

Ritschan tbk. övéit bátorítani maga is oda sietett: de a rárohanó magyaroktól a fejére két súlyos kardvágást s egy könnyebb sérülést, Wachtendonck Deutschmeister-alezredes is két sebet kapott. A vérző Ritschan most már csak menekülésre gondolhatván, 65 rakott társzekérből s számos tiszti hintóból, csézából álló podgyászvonatát 1000 dán és Kriechbaum-gyalog s a Visconti-vértések fődözete alatt megindítá fölfelé a hegynek; az oszlop élén Giordano kapitány nyomult a lovassággal, minden talpalatnyi tért vérral küzdve ki Ocskayéktól. Épen ezért csak igen lassan haladhatának. Az utóvédet, — mely mögött Ritschan állott, — Bercsényi, Károlyi kuruczai egyre támadták. A németek itt négy ágyúból tüzeltek, s a meg-megállva hátráló Starhemberg-ezred sortűzekkel igyekezett föltartóztatni a rohamokat, — természetesen, folyton hullva és fogyva.

A Wachtendonck vezérlette balszárnyat — mely két ágyúval volt — most a kuruczok elszakasztva Ritschantól, messze benyomták az erdőkbe; a cs. tábornok azt sem tudhatta: hová lettek? Ezek pedig szerencsésbek valának, mint a fősereg, mert a magyarok figyelme, támadásai, főleg ez utóbbira irányulván, a balszárnyat a sűrűségekben kevesebben üldözték. A hegytetőre Ritschan irtóztató veszteségekkel valahogy fölvergődvén: itt a Bercsényitől oldalútkon előreküldött csapatok rohanának reá, s ágyúit elfoglalták. Ez délután három óra tájt történt. Most már el volt veszve minden. A két Ebeczkytól — Istvántól és Imrétől — vezénylett lévai, barsmegyei huszárok neki vágtak a vérteseknek s Malzan ezredes dánjainak, és a jablonczai nyíresben tömérdeket koncizoltak le közülök. Giordano 250 lovasából 110 maradt csak élve, — ennyivel szaladott el Szenicznek, Szakolczára. Ezek képezték volt a train-t fedező hadoszlop elejét. Galánthai Balogh István és Somogyi Ferencz pozsonymegyei huszárezredesek pedig a fődözet derekára rohanván, összeapríták a Kriechbaum-gyalogságot, s az összes podgyászvonatot elnyerték.

A boldogtalan Ritschan ezt a romlást fejsebeitől szédelegve szemlélte lováról; ágyúit már elvették, és nem volt mellette több 700 embernél, Morelli alezredes s egy csomó tiszt. A tábornok a vérvesztéstől nyeregben maradni többé nem bírván, kocsijába ült, s kiadá a parancsot: minden áron Jabloncza várába menekülni.

Be is vergődött ide végre, folytonos harc közt, nagy bajjal, d. u. négy óraker, de már csak 300-ad magával: a többit az előretörő kuruczok elfogták vagy levágták. A szörnyűmódon megfogyott Starhemberg és Deutschmeister-zászlóaljok is csoportonként rakták le fegyvereiket, s pardont kérve és nyerve, megadák magokat.

Az üldöző seregek élén Bercsényi is Károlyival odaérkezvén Jabloncza alá: az előbb a társzekerek kifosztásának esett katonasággal körülfogatták a várat, és Bercsényi hadsegédeit lóhalálában küldé az ágyúk s az erdei úton nyomuló gyalogság siettetésére, a kik rohamlépésben iparkodtak előre. Ritschan abban reménykedék, hogy az elszakadt balszárny tán mégis csak előkerül majd valahonnan és fel fogja őt menteni. Csakugyan elő is került 5—6 óra tájban; Wachtendonck alezredes azonban két ágyújával és gyalogságával jóval a kuruczokon túl, balra, Korlátkó táján bukant ki az erdőkből s a korlátkói dombokon foglalt állást. Bercsényi Ottlykot és Ebeczkyt rendelé megrohanására; a kik zárt seregekben reája törve, az alezredest elszorították Éleskő, Detrekő, Sasvár felé. Wachtendonck azután, 400 — más adat szerint csak 250 — főre leapadva, holtra fáradtan jutott el Angernbe, Austria szélére. A többit az üldözők vágták le, vagy a tótok verték agyon az erdőkön. Rajta s Giordano 110 lovasán kívül még csak a dán Malzan menekülhetett el némi csekély hadtöredékekkel Austriába, Mayersdorfra. A morvai néphadat a kurucz karok és a dühös tótok fejszéi irtották ki.

Wachtendonck elűzetése után csakhamar előérkezének a hegyszorulatból a kurucz ágyúk is és az erdőkből kétezer hajdú. Bercsényi ez utóbbiakat rohamra rendezé el a vár ellen, melynek kapuja belövetésére ágyúit lemozdonyoztatá.

Ritschan Jablonczából — a melyben sem ágyú, sem eleség nem vala — e készülődést meglátván: chamade-ot doboltatott s kitűzette a fehér zászlót. Parlamentair-t küldött ki és capitulálni kívánt, szabad elvonulhatást kérve Szokolczára. Bercsényi megtagadta ezt; fegyverlerakást s föltétlen megadást követelt. A sebesült cs. tábornok és tisztjei mit tehettek? — Napnyugat tájban «feladták rabúl (hadi foglyokúl) magokat; most küldtem érettek be az kastélyban,» — írja «*Jabloncza, 28. Máj 1704. Korlátkó alatt*» költ levelében a diadalmas fővezér, a ki sietett a hatalmas

győzelem hírével a fejedelmet még az nap este megörvendeztetni. Ritschannal neje, Morelli alezredes, 23 főtiszt, összesen vagy 300 német jött ki, fegyver-lerakva Jabloncza várából. Bercsényi gróf a cs. tábornoknak, elismerésül vitézségeért, kardját visszaajándékozás és ott töltötte az éjet a vígadozó táborral. «Mert az egész bagázsiát elnyervén, három álgyúit (a negyedik árokba vagy partakba dölve, ott maradt s a holttesteket fosztogató tótok kezeibe került), zászlóit, munitióját (8 tonna löport): az katonaságnak sok volt nyeresége, sok borra akadtak az bagázsia körül, — az nagy fáradság után megrészegedtek, — csak dorbézol, vígad az katona. Az szegény hajdú oly kedvvel sietett, hogy ideérkezett, ostromlatni akarván ágyúkkal az kastélyt; azalatt megadták magokat.»

A hadi foglyok száma, — a mint összeolvasták — az aszszonyemberrel együtt felrúgott 900-ra, a nélkül majdnem 700-ra. Legnagyobb haszon volt pedig katonai szempontból a néhány ezer darab elnyert lőfegyver, tömérdek egyenruha, a hadi pénztár s a 3—400 ágyús- és társzekérvontató ló; továbbá az a körülmény, hogy az elfogott németekből, altisztjeikkel együtt, előbb 450, aztán is még sok, összesen 600 — kész, egyenruhás és fegyverét visszakapott gyalog had — szolgálatot vállalt a kuruczoknál. Egy szóval, Ritschan hadteste — ama néhány száz elmenekültön kívül, a kik között is sok sebesült vala, — tökéletesen meg volt semmisítve. «*Totale Niederlage*», vallják be még az egykorú osztrák kútfők is. *A szomolányi harc* (mert e néven vált ismeretessé) *egyike Bercsényi és a kuruczvilág legszerencsésebb, legfényesebb diadalmainak s a németek legsúlyosabb vereségeinek*. A császáriak holtakban négyezer embert vesztettek e napon, Bercsényi megszámláltatá az elesetteket s úgy rakatta halmokba. Június 1-jén jelenti a fejedelemnek: «Az halmokat most rakják: már 1500 tetet öszveraktak s még két halomnak bíztatnak rakásával.» A halmok fölé kereszteteket állítának, reájok vésvén a bentnyugvók számát. Spangár András nagyszombati jezsuita-tanár — a ki még látta ezen kereszteteket — írja krónikájában:

«A Fejérhegyeknél a kuruczok felvesik Generál Ricsánt; maga Ricsán sebbe és rabságba esik, és Nagy-Szombatba vitettetvén, ottan gyógyíttatik. A népe közül 300 lovas elszaladván, Sassinba vészi magát. Némely részét a kuruczok vágják le, a kik pedig elszaladnak, a parasztok

rontják meg őket. Ezek közül négyezer Nádasrúl Jabloncza felé vezető út mellett eltemetett, a mint temető-helybe ültetett kereszteken meg van jegyezve.» (74. lap.)

Gróf Forgách Simon tbgy. pedig, a ki a túl a dunai városokban és községekben hálaadó istenitiszteleteket rendelt a szomolányi diadalért tartatni, Pápa mellett, «vaszari mezőn lévő táboráról» 1704 június 4-ikén kelt nyiltlevelében így ír ezen harczzról:

«Mínthogy az magahitt, prédáló német ellenség az Kegyelmes Fejedelem győződelmes fegyverétől a Dunántúl (Pápától számítva) ez elmúlt napokban annyira megostoroztatott, hogy Méltóságos Generális Gróff Bercsényi Miklós Úr Ns. Pozsony vármegyében Szomolyán alatt, világossan (értsd: nappal, nyíltan) rajtamenvén Ricsány nevű Generálisra, annyira megverte, hogy hatezer emberből álló táborából alig vonhatták el kétszázán magokat, a többit mind halomban rógattatván, úgy, hogy ezen mostani, szabadtársunk mellett való fegyverkezésünknek ideje alatt hasonló veszedelme nem tapasztaltatott az német ellenségnek. Maga Ricsány Generális, feleségestül, bagázsiasztúl, az egész szép munitióval s a mellett sok derék Officírekkel és 500 rabokkal — az kik szolgálatra állottak — kézben akadván, az mi feleinknek (nagy Isten kegyelme!) mind ily rettentő harc alatt is csak harmincz ember veszedelmével. Megértvén azért fennírt városi, falusi bírák és lakosok az Úr-Istennek hozzánk mutatott ily nagy kegyelmét, az ellenség való ostorát: minden helyeken, kiki maga devotója szerént az Istent dicsérje és ezen kegyelmességeért hálákat adjon ő Felségének.»¹⁾

A magyarok kevés veszteségét — mit fölöttébb előnyös helyzetük magyaráz meg, — Bercsényi is valóban ily csekélyre teszi jún. 1-ji levelében, a fejedelemhez: «Ugyan, édes Nagyságos Uram, nagy Isten áldása ez: mert 30 emberünk halva nem veszett el!» E 30 elhullott közt volt egy százados; sebesültjök azonban — mint másutt említi — nekik is feles vala, mintegy 200-ig, köztük Szepessy István kapitány, utóbb Szendrő-vár parancsnoka.

A mi a győzelem erkölcsi hatását illeti: az kiszámíthatatlan és tartós volt. A hadsereg — melynek hangulata előbb már bizonyos lankadtságot mutatott — diadalmámorossá lón a fényes siker-től; a körülfekvő vármegyék rendei is neki lelkesülve, lázasan siettek a portális hajdúság előállításával: Pozsony-megye egymaga

¹⁾ Egykorú másolat, a Kolthai Vidos-család ltárában Koltán, Vas-megyében.

2000 hajdút állított ki, melyeket fölszerelni, volt most nyert fegyver elég. A Fehérhegységbeli és Vág-vidéki tótok pedig, — mint-hogy a harcban és zsákmányban nekik is részök volt, — úgy «nekiédesedtek Ricsán tánczán», hogy seregesen ragadva fegyvert, ostromolják vala Bercsényit: vezesse, küldje őket Morvára, Ausztriára, — ők mindenre készek! «Egy füttyentésére» gyűl, ha kell tízezer tót. Sőt a diadal híre fölviányozta az egész országot; Bercsényi, Rákóczi, Forgách táboraiban, a városokban, ünnepélyes «*Téged Isten dicsérünk*»-öt tartottak, s a kurucz várak bástyáiról «örömet löttek» mindenfelé. A fejedelem solti táborán június 1-jén hajzott fel Szomolányért a «*Te Deum*».¹⁾

¹⁾ *Kállay Ferencz* alezredes írja «ex Castris ad Solt, 1-ma Junij», Buday István tbcnak: «Mai nap itt *Te Deum Laudamus* volt, mert Bercsényi és Károlyi Uraimék Jablonczánál az német császár armádáját minden munitióval együtt, sok tiszteivel, fölverték; tiszteit mind elfogdosták, nem szaladt el 200 vagy 250-ig valónál több benne. Generális Ricsánt is elfogták feleségestül.» *Vay Ádám* udvari maréchal, ugyanonét, ugyanez napon újságolja szintén Budaynak: «Ezen órában érkezvén Mlgos Generális Bercsényi Uram (május 28-iki) levele, kiben írja, hogy Generális Ricsán hadával három versben megütközött, felekezetünkbeliek az ellenséget teljességgel dissipálták, levagdalták, minden munitióját s bagázsiját elnyerték. Az ütközet Szomolány nevű helységről volt. Maga Ricsán, a harc után egynehányad magával Jabloncza nevű kastélyban szaladott: de oda is rajtamenvén a mieink, a kastélyt is felverték, s magát kihozták s rabúl vitték Generális Uramhoz.» *Gyulay János* alezredes ugyanekkor s onnét, Budaynak: «Ricsán nevű német Generálist táborával együtt Bercsényi és Károlyi uraimék levágták; a mi penig kemény harc alatt maradt, szaladtak közel egy kastélyban, jó erősségben; az kikre is in flagranti rohanván az vitézlő gyalogság, ostrommal nekimentek: rabúl feladták magokat, ott lévén német Generálisnak minden cselédje, felesége. Minden munitióját elnyerték.» *Dettrich István*, a földvári révből, 1. Junij, Szalay Pál ezredesnek: «Bercsényi és Károlyi Uraimék, Silezia és Morva tájáról Trencsén felé becsapott német ellenséget Generális Ricsánnal együtt derekasan megvervén, magát a Generálist jablonczai kastélyban, Fejérhegyeken túl megszorítván, 300-ad magával a fegyvert lerakta és azokkal együtt magát megadta, rabságra hajtván életét. Az egész munitióját, bagázsiját elnyerték, magán is három seb esett. Pálffy János ezer lovas némettel akarván magát conjungálni Ricsánnal, Pozsonyban állapotott meg, — azalatt ezen feladtak.» *Jékey Zsigmond*, Károlyi tábornestere pedig jún. 2-kán jelenti grófnőjének Barkóczy Krisztinának, Károlyba: «Isten megáldotta hadainkat

Bécsben viszont oly nagy megdöbbenést keltett Ritschának tönkre veretése, hogy Lipót császár sajátkezüleg sietett megírni Savoyai Eugen herczegnek: mennyire rosszúl állanak a dolgok Magyarországon s mily szükséges, hogy ide a német birodalomból sürgős segély küldessék.¹⁾ Pálffy bán pedig — kinek csapatait ezalatt a Csallóközből is kiszorították Bercsényi odarendelt hadai — tábornoktársa súlyos vereségét megértvén, ki sem mere mozdúlni Pozsonybúl, mely alá az őt készen váró kurucz lovasság Récséröl bátran csapdozott.

Bercsényi Szakolcza elé s Austria felé vigyázó seregeket rendelvén, az egész táborral: sebesültekkel, foglyaival, az elnyert ágyúkkal, löszerekkel, podgyászvonattal, a csatatéren összeszedett fegyverekkel, katonaruhákkal, a zsákmánynyal, — egy szóval, mindenestől visszaköltözék a Fehérhegyeken, és — miután Ricsán tbkot s mindkét fél sebestültjeit Nagy-Szombatban orvosi ápolás alá adatta, — május 31-ke reggelén e város és Szered közt, Majténynál szállott táborba.

Katonai szempontból talán hibáztatható volna: miért nem nyomúlt ekkor inkább — az ellenségnek a súlyos vereség okozta első rémületét azon melegében kizsákmányolandó — teljes erővel Szakolcza elé, melyet a győzelemittas hajdúsággal megostromoltatván, akár Brünnig hatolhatott volna Morvába. Ha rendes, fegyelmezett, jól begyakorlott hadakkal rendelkezik s egyéb körülmények fönn nem forognak: úgy kétségkívül ezt kell vala tennie. Azonban ennyi hadat a Fehérhegyeken túl nem bírt élelemmel ellátni; csapatai a nyert zsákmány fölosztását, az akkoriban szokásos tábori

Szomolyán váránál. Ricsán nevő Óbester (tbk!) lévén az morvai passuson, Mlgos Generális Bercsényi Uram reáütvén Ricsánra, az ki is volt 3 regimenttel, magát Ricsánt 200-al elfogták, a többit levágták és szalasztották». (*Archiv. Rdkócz.* I. o. I. k. 124., 222. és 223. ll.) Ilyes egykorú tudósítás számos maradt fenn.

¹⁾ «*In Wien war die Bestürzung über dieses Ereigniss (Ritschan megveretését érti) sehr gross; und der Kaiser schrieb den 13. Juni an Prinz Eugen eigenhändig: wie schlimm es in Ungarn stehe, wie nöthig eine Unterstützung aus dem Reiche sei*», stb. (*Feldzüge des Pr. Eugen v. Savoyen*, VI. k. 158. l., hol a szomolányi csata 153—158. ll. bőven leiratik, természetesen, a császáriak vesztésének lehető kicsinyítésével.)

kótyavetyét sürgették ; és, a mi a fő, mivelhogy Heister most erejének zömével gr. Forgách ellen fordúlt volt Dunántúl ; e tábornok Bercsényitől segítséget kért, különösen Károlyi átköltözését kívánva. Mindezen okok együtt, de kivált az utóbbi bírta reá a fővezért, hogy a morvai diversiót ezúttal mellőzze. Ugyanis ennél a magyar ügyre nézve sokkal nagyobb súlylyal bírt az oly fontos dunántúli országrész biztosítása, — melyet, ha oly messzire eltávolodik Morvába, nem foghatott volna támogatni. Visszaszállásának egyik oka végre az is volt, hogy Pozsony városát akará meghódítani «ezen rémülés alatt».

Majtényről, Födémesről stb. e napokban a fejedelemhez írt leveleiben a szomolányi csatára s következményeire vonatkozólag még igen sok érdekeset találunk.

Bercsényi május 31-ikén délelőtt majtényi táborában, a győzelemért ágyúdörgés és az összes hadak háromszori sortüz-adása mellett hála-istenizszteletet tartatott, infula alatt; örömben a nyert nyolcz tonna lőpornak egy részét «füstben bocsátották, Isten dicsőségére». Ez nap s másnap még mind hordta és adta elő a katonára a sok nyereséget, a tartandó táborig áruverésre, hogy azután a begyűlendő pénzen arány szerint osztozzanak. A fővezér így ír június 1-én Majténynél mindezekről:

«Most, mind a sok nyereségnek, számtalan rabnak — mert csak aszonyokon kívül van több 600-nál, asszony is majd 300, — és a hegyen túl való provisió nemléte, derekasabban pedig Ngod utóbbi levele (Forgách megsegítése végett), kit útamban vettem vala, tevéen reflexióra való consideratiót, visszaszállottam Majténhoz, és az kótyavetyére való öszvehordásban fáradozunk éjjelnappal. Nem várom az kótyavetyét, csak az portéka öszvehozását: mert nem kevés díb-dáb egy tábor bagáziája. Vagyon valami kevés (nyert) pénzecske is: csak már is 11 sereg (század) közel 20,000 frtot adott elő, — s hát még az többinél is van reménség. Ricsánt az több raboknak tisztjeivel Szombatba küldtem, mind az sebesekre — kivált az Generális nehéz sebére nézve, — mind penig, mivel Szombatot akarták eltörölni, pro consolatione Civitatis. *Az mint is annyira consoltáltatott az egész föld, hogy már magok kíndlkodnak az parasztok: ha valamerre megyek, tegyek hírt, — mindgyárt elgyűnnek ők is!* — Az (elfogott) köznémetek az Unter-Officierekkel együtt mindinkább szolgálatra vették magokat nagy kedvvel, úgy, hogy már is ötödfélszáznál több (június 8-káig már 600-nál több) tette le az hitet; kiknek fegyverek, mundirungjok készen: mert feladván magokat az Generálissal, nem hagytam distrahálni; az mi penig

kótyavetyén lesz, azt is mind megveszem. Hiszem Istent, Ngodnak is alkalmas hadát megmündérolhatjuk. — Ezekkel az új németekkel, míg hozzánk szoknak, azon leszek: Nyitrát, Bajmóczot megvétessem. Nem látom jobb módját, mint ezen rémulés alatt Pozsonynak mennem; három napot adtam (meggondolásra) az városnak, tegnap boesátám el őket (követeiket), valónak más szín alatt nálam, — noha még senkisé tudja szándékomat. Csallóköz egészen miénk. — Ricsán aligha meg nem hal az sebben, az mint az borbélyok (sebészek) mondják». De mégis kiheverte.

Ezen, a táborig Te Deumot is leíró, sok egyéb tárgyról is szóló levelét a fővezér, a fejedelemnek futárral elküldvén, június 2-ikán Károlyival s a tisztikarral berándúlt Nagy-Szombatba, hol az esztergomi káptalan — élén Pyber László püspök és érseki helytartóval, — úgy a városi tanács, s az egyetemi, collegiumi ifjuság tanáraikkal, nagy ünnepélylyel fogadák a győzőket. A Sz.-Miklósról nevezett székesegyházban s a jezsuiták templomában fényes «*Téged Isten dicsérünk . . .*» s azután nagy örömlakoma, áldomás tartatott.

Estvére ismét kimentek a táborra, honnét Bercsényi június 3-ikán Károlyit hadaival s Ebeczky Istvánt és Szabó Mátét a Csallóközbe, Balogh Istvánt a gútai sáncz visszafoglalására, más csapatokat Pozsony alá s Austria felé vezényelt, maga pedig a táboron még a nyereség dolgát rendezé s a fejedelemnek a szomolányi csata lefolyásáról szóbeli tüzetes jelentést teendő küldöttség tagjait jelölé ki, általok is újabban írván. E küldöttek az ütközetben vitézi részt vett *Somogyi Ferencz* csallóközi ezeres-kapitány, *Mayláth Boldizsár* Pozsony vármegye egyik hadnagya, és Csicseri *Orosz Ádám* unghi volt alispán valónak, mely utóbbítól a fővezér politikai ügyekben üzent Rákóczinak. «Somogyi Ferencz Uramat — írja levelében — különösen ajánlom Ngod kegyelmességében; igaz, discretus, jólelkű s jó resolútiójú ember; most is elgyütt mindeknek elhagyásával velünk, jó ifjú legény, jó katona négy fiával. (Utóbb hat fiával együtt szolgálá fegyverrel a hazát; egyik fia el is esett.) Csendességében nem látszik bátorsága, kire minden órán kész». Kívüle Bercsényi még *Galánthai Balogh István* szintén pozsonymegyei huszár-ezredest emeli ki; a kit is azután a fejedelem «Ricsán megveretésének alkalmatosságával mutatott érdemes voltáért» léptetett elő dandárnokká, e tisztig rendfokozat szervezősekor.¹⁾

¹⁾ L. Archiv. Rákócz. I. oszt. I. k. 567.

Ritschan tbk. vesztett csatája történetéről azon súlyos sebesült állapotában is bő jelentést mondott tollba a bécsi cs. k. főhadi tanács számára, kérvén Bercsényit: kegyeskednék azt elküldetni. Sa gróf ezt nemcsak hogy teljesíté:¹⁾ de mivel a jelentést igen hűnek találta, («... magam sem írhattam volna le jobban»), másolatot vettetett róla a fejedelem számára, és ezt, az elfoglalt császári zászlókat, rézdobokat, úgy «valamely jelenségecskét nyereségünkéből» Somogyiéktől küldötte el. E «jelenségecske» Ritschannak egy igen szép harczy paripája volt, melylyel a katonaság Rákóczinak kívánt kedveskedni, míg a másik kettővel Bercsényinek:

«Ricsán nyereségéből alázatossan egy lóval udvarlok Ngodnak, — írja a fővezér; — másik lovát az feleségem (hatlovas parádé-hintós) kocsissának küldtem. Az harmadikát megmászom — ha kancza is. Az többit hajda, kit ide, kit oda!»

Jún. 8-iki levelében a Szomolánynál fogott s szolgálatba állt németekről emlékezik újra:

«Az németeknek rézpénzzel fizettem; látom, jókedvük; tisztüket csináltam, — vagyon 600. Ma béérkezének az bombákkal is, az kiket az bányákról hozattam, s mozsárokkal. Tegnap gyűtt (szökött) egy disgustatus Feuerwerker: arra nagy szükségem vala. Hiszem Istent, pozsonyi uraimék nem sokáig fogják az külső város sánczának — kit csináltak — hasznát vehetni. Ricsánnak rabtársait elküldtem Lévára; nem jó itt tartani; szabadúlni akarnának, — bocsássam-é sarczon? ... Ha Pozsonyt megvehetném, jó volna; most gyűjtöm reá az gyalogságot».

Majd, a kótyavetyének már megtörténte után, jún. 22-kén jelenti Rákóczinak, hogy a Szomolánynál nyert sok fegyverből még az ő solti tábora számára is küldhet:

«Az fegyvert, ruhát egészen megvettem (a katonáktól); de sokat vitt el (azaz hordott szét a harcztérről) az szegény tót. Már itt 600 németnel többet készíttettem el (a Ritschan hadaféllekből) egészen; örömet is elküldeném Ngodnak őket. Mennyi fegyver és ruha maradt még? megírom Ngodnak. Soha nem tudom, hová küldjem az sok rabot, tisztet? Bizony, magok sem érik meg, az mennyi a költség rájok; miként akarná szabadítani őket (sarczon) Pálffy? megírtam minap Ngodnak. Ricsánt el kell küldenem

¹⁾ A cs. kir. hadi levéltárban ezen ügyirat most is megvan; kelt «In Feld-Lager bey Nádast, d. 30-ten May 1704».

Szombatbúl, mert nem jó ott: sok a *Kselsaftja!* Léván sem maradhat az sok tiszta. Ha Egret már átadták, oda szeretné őket küldeni.

S mint utóbb — júl. 12-kén — említi, a nyereségből megmaradt fölösleges fegyvereket és német katonaruhákat csakugyan elszállította a fejedelem táborára: «Az mundírungot, az ki megmaradt és az fegyvert, felküldém Ngodnak».

Hogy mennyi gonddal, mily lelkiismeretes pontossággal kezeltetése s osztatá föl a harcban részt vett csapatok között a szomolányi nyereségből a kótyavetyén begyűlt pénzt Bercsényi, országos nagy dolgai közepette is: mutatják Nagy-Magyarról júl. 14-én írt sorai, melyekkel a saját és tiszántúli ezredei osztályrésze iránt aggó Károlyit (a ki ekkor már Dunántúl működött) megnyugtani törekszik:

«Az Ricsán nyereségből *senki részét ne féltse. Megvan mindenik ezernek lajstrom szerint része; szépen papírosra kellett tenni mindent: tiszteket deputáltam, elővették az kótyavetyések számadását, beléreztem — de nem az pénzben! Megvan kinek-kinek az övé. Jékey uramnak (Jékey Zsigmond, Károlyi tábornak) nincs kedve a mezőhöz: inkább tubákol az falukon; az mint irám, Soporny táján, az Vágon túl szellőzik, az Kgimed bagázsijával; de, hiszem, el nem felejté maga hivatalját.»¹⁾*

A szomolányi győzelem szülte lelkesedés az éjszak-nyugati vármegyék népe között oly nagy és tartós volt, hogy utána csakhamar *tízezer fegyveres új hajdút* állítottak föl teljes létszámban; és Bercsényi — Ritschan trencsényi betörése- s égetéseieért a «*revísiát megadni*» — egyremásra betöréseket tétetvén Ocskay, Ottlyk, Winkler, Bokros, Bossányi stb. kapitányok hadaival Morvába, Ausztriába: a Szomolánynál vérszemre kapott hív tót nép még aratás idején is önként, több ezernyi csapatok-számra csatlakozott a betörő kurucz hadakhoz, nem kis segítségökre. Július 31-iki levelében (Királyfalváról) emlékezik erről Bercsényi: «Ezt az földet lehetetlen tágitanunk, az *ki* (vagyis népe) *megédessedett Ricsánon; tartóztatnom: nem ünszolnom kell*». Sőt még utóbb, aug. 28-ról is: «Mi, Nagyságos Uram, minden paraszt kész itt meghalni; hitemre, két nap 2—3000 eláll; oly zelust vertem én ezekben: *jobb az nemessénél!*»

¹⁾ *Rákóczi-Tár*, II. 85—86. l.

Valóban szép bizonyítványa a nép lelkesültségének, vállalkozó kedvének, a fővezér tollából. Ez magyarázza meg a császáriaknak ama nagy szorultságát, hogy Ritschan hadtestének megsemmisítése után, az örökös becsapásokkal ostromolt austriai határok hoffi, marcheggi, angerni sánczai védelmére utóbb még a bécsi egyetem ifjúságát is — 300 diákot — ki kellett rendelni, míg magának a cs. székvárosnak a kuruczok ellen lázas sietséggel épített új «*lineái*» őrzését a cs. testőrség és fegyveres polgárság teljesíti vala. Ha Miksa-Emánuel bajor-francia seregét Höchstettnél Eugennek, Marleboroughnak nem sikerül megverniök: az osztrák főváros okvetetlenül oda lesz. Nem Rákóczi ifjú hadseregén múlt, hogy a régóta tervezett francia-magyar egyesülés Bécs alatt létre nem jöhetett. —

A szomolányi diadal előidézte óriási föllekesülés a nagyszombati egyetem ifjúságát is elragadá. Jezsuita-tanáraik ezeknek jó részben németek valának, igazgatóstúl együtt; kik is — a mellett, hogy Bécsbe tartományfőnöküknek s általa az udvarnak a kuruczokról titkos tudósításokkal szolgáltak, — a gondjaikra bízott tanuló ifjúságot német ruhába bujtatták, germanizálták, osztrák szellemben igyekeztek nevelni; mit a köztük levő némely jobb-érmű magyar társaik nem bírtak kellőképen ellensúlyozni. A június 2-iki fényes «*Téged Isten Dicsérünk*»... hála-istenitisztelet ünnepélyein részt vett ifjúság ez után, a magyar fegyverek győzelmi mámorától hevülten s a legtöbbnyire protestáns kurucz katonaságtól buzdítva, támogatva, összecsoportozott, lehányta német ruháit, s fölzendülve, a katonasággal együtt acclamációval követelte a német igazgató, német tanárok elkergettetését. Bercsényi, — a ki a tanügynek meleg barátja s a mellett buzgó katolikus vala, — közeli táboraiból gyakran bejárván ekkor Nagy-Szombatba, személyesen vizsgálta meg a dolgot, tüzetesen informáltatva magát a magyar jezsuitáktól is; és minthogy az ifjúság panaszát alaposnak, a nevelési irányt magyarellenesnek találá: a jezsuita-convente először is rászabta büntetésül, hogy a tanuló-ifjakat új magyar öltözetekkel tartoznak, saját költségükön, ellátni; azután a tanítást a magyar jezsuitákra bízva, a németeket rectorostól együtt rövid úton szekerekre rakatta, s június 8-ikán katonai fődőzettel, késedelem nélkül kiszállíttatá az országból, a határszélekre kísértetvén

egy katolikus főtiszt Ocskay László oltalma alatt, hogy életökben, az őket gyűlölő földnépétől s hadaktól bántódás ne essék. E kiűzött jezsuiták aztán nagy búsán Bécsbe húzódtak, patronusok Kollonics bíbornok pártfogása alá.¹⁾ A nemzeti ruhába bujztatott tanuló ifjúság tombolt örömeiben a német tanárok távozása fölött; sőt a magyar jezsuiták is örülnek vala német collegáik kiűzetésén; egyikök pedig, *Bohus Márton*, épen emlékiratot is készített viselt dolgaikról Bercsényinek, melyet ez a fejedelem elé terjeszte, osztva szerzőnek abbeli nézetét, hogy Rákóczi a római általános rendfőnököt (jezsuita-generális) világosítsa föl az ügyről.²⁾

¹⁾ *Mátyásszovszky László* nyitrai püspök, udv. cancellár, írja Bécsből 1704 június 21-kéről gr. Csáky Imre váradi püspöknek Zágrábba: «Az elmúlt étszaka Kis-Marton vára hostátját más két faluval fölpörkölték, Morvában peniglen e héten nemcsak falukat égettek, de alkalmas számú embereket is lekonzoltak. *Gróff Berchényi peniglen, valamennyi német jezsuita volt Nagy-Szombatban, azokon mind kialott, Páter Rectorostúl; ma harmadnaja ideérkeztek nyavalyások.*» (Eredeti levél, a gr. Csákyak ltárában, Szepes-Mindszentben.)

²⁾ *Bercsényi*, 1704 június 8., nagy fődémesi táborából írja Rákóczinak: «Az páter jezsuiták *megijedtek az acclamatiótúl*; megmondám nekik: *nem segíthetem!* Tegnap lajstromot küldtek (az ifjúság) az németeknek (német tanároknak): *rectorostúl mennek!* . . . Nevetik az magyarok s örülik; *ma küldtem passust s kísérot nekik.* Az novitiusok s holmi szükséges fráterek mellett könyörgöttek: megengedtem; csak magokra hagytam magokat, — *még köszönik, hogy csendesítettem az hadakat.* Ez már jó példa! . . .» Alább ismét: «Az páter jezsuitáknak németesebb része kiindult, cum securitate; egy igaz magyar, *Bohus* nevű, micsoda observatiókat tett pennára irántok, accludálom Ngodnak. Az javallása: *hadd constáljon Rómában is: nem ex odio Religionis Catholicæ, aut ex contemptu Sacræ Societatis, hanem magok rosszasága s nationalitássoknak hammissága vezette ki őket.* Nem is tartom rossznak, ha Ngodnak úgy tetszenék s méltóztatnék írnia az Generálisnak, *s ugyanazért téttem föl véle pro lumine magdval az levélnek conceptussát, hogy magok observatiója szerint fontosabb lehessen az Generálissok előtt.* Az excessusok observatióit is feltette vala, azt jó Ngodnak látni; úgy mondja: mindenik külön-külön magok rendi szerint büntetést illyet érdemel. — Úgy látom, *nagy örömek az magyar jezsuitáknak, szegényeknek; eleget hitta az rector Szent-Ivánit (Szent-Iványi Márton, híres magyar jezsuita, egyházi író)* magával s másokat is; de azt felelte: *Nemo me pelit, nec lingua, nec calamus, — ego non ibo!*» (*Archív. Rákócz.* I. o. IV. köt. 50—52. l.)

Bercsényi fényes győzedelmének híre nemcsak a hazát s a külföld nyugati és északi országait járta be: elhatolt az a keletre, Konstantinápolyba, sőt még Ázsiába, Bithyniába, — *Thököly Imrének* az Illyés próféta hegye alatt levő csendes magányába is; még e távoli helyről is kapott szomolányi harczáért szerencsekívánatot hősünk, a bujdosó «kurucz király»-tól, ki 1704 aug. 11-ikén — Nicomédia melletti majorházából — írja mostohafiának, Rákóczi-nak: «Kglmed által Bercsényi uramat atyafiságosan köszöntöm, és kívánom: adjon Isten újabb szerencsét és győzedelmet ő Kglmének, ellenségén!»¹⁾

Megemlítjük végre, hogy a szomolányi diadalomnak költője is akadt, *Újváry Tamás* nyitra-kövesdi kántor személyében, a ki 25 négyes versszakból álló ékes magyar dicsőhymnust készített arról s a fejedelemnek kedveskedett versével.²⁾

THALY KÁLMÁN.

¹⁾ L. *Thaly*: Thököly Imre naplói, leveles-könyvei, etc. II. k. 538. l.

²⁾ L. e dicsőhymnust a vörösvári Rákóczi-levéltárban őrzött eredeti kéziratról közölve, *Thaly*: «Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor Irodalom-történetéhez», II. köt. 39—43. ll.